

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ ВИХОВАТЕЛЯ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

У статті теоретично обґрунтовано провідні аспекти, висвітлено завдання та напрями соціально-педагогічної діяльності вихователів закладів дошкільної освіти, органічно включеної в особистісно орієнтований освітній процес, спрямований на підтримку соціалізації дітей дошкільного віку.

Ключові слова: соціально-педагогічна діяльність вихователя закладів дошкільної освіти, соціалізація, соціальне виховання, соціальний розвиток, дошкільна освіта, дошкільний вік.

В статье освещены некоторые аспекты социально-педагогической деятельности воспитателей учреждений дошкольного образования, органично включенной в личностно ориентированный образовательный процесс, направленный на поддержку социализации детей дошкольного возраста.

Ключевые слова: социально-педагогическая деятельность воспитателя учреждения дошкольного образования (УДО), социализация, социальное воспитание, социальное развитие, дошкольное образование, дошкольный возраст.

The article deals with the theoretical substantiation of the leading aspects, the tasks and directions of social-pedagogical activity of the teachers of institutions of preschool, organically included in the personally oriented educational process, aimed at supporting the socialization of children of preschool age.

Key words: social-pedagogical activity of the educator, socialization, social education, social development, pre-school education, preschool age.

Постановка проблеми. Осмислення соціалізації як педагогічного явища визначається пошуком ефективних способів засвоєння дітьми соціального досвіду, що потребує обґрунтування аксіологічних орієнтирів освітньо-виховного процесу, вивчення особливостей включення дитини в мікро- та макросередовище, орієнтує на встановлення взаємозв'язку соціалізації та спеціально організованого педагогічного впливу (І. Бех, О. Безпалько, О. Кононко, Н. Лавриченко, А. Мудрик, І. Рогальська, С. Харченко та ін.). Створення освітнього середовища, умов для самореалізації, позитивної соціалізації – важливий напрям роботи сучасних закладів дошкільної освіти (ЗДО). Зважаючи на це, одним із пріоритетних напрямів діяльності вихователя ЗДО, функції якого помітно розширюються,

є створення умов для психологічного комфорту та безпеки дитини, задоволення її потреб, запобігання та подолання негативних явищ у найближчому оточенні. Ґрунтовна фахова підготовка вихователя насамперед передбачає його здатність поставати в ролі представника інтересів культури суспільства і водночас захисника та провідника життєвих інтересів вихованців. У такому поєднанні полягає сутність педагогічної професії як мистецтва формуючого впливу на соціалізацію дітей. Соціально-педагогічна діяльність органічно включена в педагогічну діяльність вихователя ЗДО, який одночасно виступає педагогом, організатором і керівником дитячої групи, сімейним консультантом, координатором і посередником, своєрідним фільтром впливу оточення на дітей.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. У сучасних психолого-педагогічних дослідженнях (А. Богуш, І. Бех, Н. Гавриш, О. Караман, О. Кононко, В. Кузьменко, Т. Піроженко, Т. Поніманська, Ю. Приходько, Т. Степанова та ін.) наголошується, що дитинство розуміється як підсистема суспільства, частина єдиного соціуму, в якій дитина – не об'єкт (продукт) виховання, соціалізації або реципієнт будь-яких зовнішніх впливів, а активний самостійний суб'єкт власної життєдіяльності. У роботі з дітьми дошкільного віку педагогу доводиться мати справу з первинною формою – позицією суб'єктності, коли дитина починає накопичувати своєрідне «соціальне поле» особистості: усвідомлювати себе серед людей, свої зв'язки з ними та досвід спілкування, «приймати» й інтеріоризувати соціальні цінності, встановлювати зв'язки із соціально-культурними простором, мікросоціумом. За Д. Ельконіним і Д. Фельдштейном, функціонально дитинство визначається як об'єктивно необхідний стан у динамічній системі суспільства, стан процесу визрівання підрастаючого покоління, тобто підготовки до відтворення майбутнього суспільства; у змістовому визначенні – це процес постійного фізичного росту, накопичення психічних новоутворень, освоєння соціального простору й визначення себе в ньому [7, с. 125].

Мета статті – теоретично обґрунтувати провідні аспекти, висвітлити завдання та напрями соціально-педагогічної діяльності вихователів закладів дошкільної освіти.

Виклад основного матеріалу. У загальному вигляді соціально-педагогічна діяльність вихователя ЗДО постає як структурно-динамічна сукупність цілеспрямованих соціально-педагогічних дій, здійснюваних у мікросоціумі спеціальними педагогічними

засобами з метою підтримки розвитку і соціалізації дітей, з урахуванням їхніх умов життя та потреб. У зв'язку з цим мета соціально-педагогічної діяльності – створення оптимальної освітньо-виховної ситуації, надання допомоги дитині соціалізуватися та самореалізуватися в суспільстві. Завданнями соціально-педагогічної діяльності вихователя ЗДО є: соціальне виховання і розвиток, формування соціально значимих орієнтацій дітей, керівництво дитячою групою; створення комфортного, особистісно орієнтованого простору в середовищі ЗДО, збереження і зміцнення фізичного, психічного, морального здоров'я дітей; підтримка адаптації, вивчення особистості дітей, їхніх інтересів і потреб, труднощів і проблем, відхилень у поведінці та розвитку, а також своєчасне надання допомоги; вивчення умов життя, мікросередовища дитини, встановлення партнерських стосунків

із сім'ями учнів, надання необхідної педагогічної допомоги у вихованні; взаємодія із суспільними і громадськими організаціями, фахівцями різного рівня задля сприяння встановленню гуманних стосунків у мікросередовищі, розв'язання проблем дітей, створення умов для освіти, розвитку здібностей, реалізації позитивного потенціалу, охорони і захисту прав дітей.

Таким чином, провідними напрямками соціально-педагогічної діяльності вихователя ЗДО визначено: соціально-педагогічну діяльність у просторі ЗДО; соціально-педагогічну діяльність у мікросередовищі; соціально-педагогічну діяльність із сім'ями; соціально-педагогічну діяльність із різними категоріями дітей; соціально-педагогічну діяльність у дитячій субкультурі.

Узагальнену характеристику кожного із виокремлених вище напрямків подано в таблиці 1.

Таблиця 1

Соціально-педагогічна діяльність вихователя ЗДО

Напрями соціально-педагогічної діяльності	Зміст соціально-педагогічної діяльності
Соціально-педагогічна діяльність у просторі ЗДО	<ul style="list-style-type: none"> - діагностика, моделювання, аналіз освітнього процесу як засіб перетворення в адаптивно-розвивальне середовище ЗДО; - вивчення соціально-педагогічної ситуації розвитку дитини, превентивне виховання та освітньо-розвивальна робота, профілактика і корекція дезадаптації; - формування й розвиток соціального досвіду дітей у формальних та неформальних стосунках, через дозвілля; - організація життя і діяльності дитячої групи
Соціально-педагогічна діяльність у мікросередовищі	<ul style="list-style-type: none"> - вивчення інфраструктури мікрорайону, залучення регіональних ресурсів (музеїв, позашкільних закладів і закладів культури тощо); - участь у формуванні історико-культурної та оздоровчо-дозвільної інфраструктури мікрорайону; - включення в освітньо-виховний процес громадськості підприємств та організацій мікрорайону; - ініціатива щодо організації гуртків, секцій, клубів, мистецьких центрів за місцем проживання на основі вивчення потреб та інтересів дітей; - просвітницька робота щодо пропаганди здорового образу життя; - спортивно-масова робота
Соціально-педагогічна діяльність у дитячій субкультурі	<ul style="list-style-type: none"> - створення умов для саморозвитку, самореалізації особистості дитини в середовищі однолітків; - здійснення системи превентивних заходів із попередження та усунення прямих й опосередкованих негативних впливів у дитячій субкультурі; - запобігання негативним впливам масової культури на дитячу субкультуру; - підтримка, допомога, захист прав та інтересів дітей
Соціально-педагогічна діяльність із сім'ями	<ul style="list-style-type: none"> - вивчення виховного потенціалу сімей; - просвітницька і консультативна робота із сім'ями; - організація спільної діяльності дітей і дорослих у системі «ЗДО – дитина – сім'я» за умови взаємозацікавленості, координації освітньо-виховних зусиль; - допомога батькам у попередженні дитячо-батьківських конфліктів; - охорона і захист дитинства, попередження насильства в сім'ї, робота із сім'ями групи ризику
Соціально-педагогічна діяльність із різними категоріями проблемних особистостей	<ul style="list-style-type: none"> - робота із соціально незахищеними дітьми (інвалідами, сиротами); - корекційно-розвивальна робота із соціально і педагогічно занедбанними дітьми; - педагогічна підтримка обдарованих дітей; - захист і допомога дітям, які перебувають у кризових життєвих ситуаціях

Входження дитини в середовище ЗДО відбувається через орієнтування у спільній діяльності й долучення до неї як співучасника. Принцип діяльнісного опосередковування як важливий методологічний принцип вітчизняної психолого-педагогічної науки відображає детермінацію процесів свідомості

та поведінки особистості змістом, цілями та цінностями діяльності, в яку вона включена (І. Бех, Г. Костюк, С. Максименко та ін.). Завдяки навчально-ігровій діяльності у групах дітей дошкільного віку продукуються і перетворюються міжособистісні стосунки, факторами опосередкування яких виступає

зовнішня структура спільної діяльності, форма її організації та мотивація, що виявляється в умовах позитивного стимулювання, різних формах заохочень. Характер міжособистісних контактів дітей обумовлений впливом вихователя, його оцінкою, утвердженням у групі гуманних цінностей та норм спілкування. Створення інваріантів спільної пізнавальної діяльності на заняттях сприяє формуванню міжособистісних зв'язків, допомагає становленню співробітництва в групі, зокрема: організація роботи на заняттях у мікрогрупах для роботи над дидактичними завданнями, діяльністю яких керує вихователь та які розв'язуються спільно; почергове виконання дітьми різних ролей тощо.

Задля реалізації мети своєї діяльності вихователь повинен добре розуміти не лише особливості розвитку дитини, а й середовище, в якому вона зростає, адже дитина неспроможна самостійно визначити власні проблеми і пояснити їх педагогу, психологу або батькам. Відомий американський фахівець у галузі освіти У. Глассер із цього приводу наголошував: «Якщо особистісні потреби дитини не реалізуються вдома, то вони повинні реалізовуватись у закладі дошкільної освіти та в школі». Тобто, саме у ЗДО та в школі діти повинні одержувати те, чого їм не вистачає, передусім стабільних й теплих стосунків із однолітками та дорослими. На думку вченого, саме ЗДО та школи мають унікальну можливість позбавляти дітей від самотності та педагогічної занедбаності або ж значно пом'якшувати цей негативний чинник в особистісному та освітньому розвитку.

Слід також звернутися до розвитку та стимулювання активності дітей дошкільного віку в умовах навчально-пізнавальної та ігрової діяльності ЗДО як педагогічного напрямку забезпечення адаптації та профілактики соціально-педагогічної занедбаності, що відбувається через дидактичні та творчі ігри; створення ситуацій опори на життєвий досвід і педагогічну підтримку дітей з особливостями розвитку; створення ситуацій переживання успіху в навчально-пізнавальній та ігровій діяльності. Взаємодія дітей, які вступають у різноманітні стосунки у групах, розгортається на пізнавально-діяльнісному та емоційному рівнях. У цілому розвиток пізнавальних інтересів, прагнення до досягнень пов'язані із позитивним ставленням дитини до вихователя, що передбачає цінність збереження таких стосунків. Важливим при цьому є визнання педагогом самоцінності кожної особистості, розуміння ролі групових стосунків та співтворчості у створенні перспективи індивідуального росту та становлення суб'єктної позиції дитини у взаємодії з оточуючими.

Педагогічне керівництво діяльністю та спілкуванням дітей дошкільного віку сприяє розвитку їх співробітництва й формуванню соціальної компетентності, що дозволяє дітям краще спілкуватися та орієнтуватися в різних соціальних ситуаціях, особистісних особливостях та емоційних станах дорослих і однолітків, обирати адекватні способи взаємодії з ними, конструктивно реагувати на конфліктні ситуації. У здійсненні керівництва дитячою групою педагог, з одного боку, враховує прагнення дитини до визнання та самоствердження, виокремлення власного «Я» як автономного суб'єкта в колективі, а з іншого – прагнення дитини до спільної діяльності

й спільних досягнень, психологічної єдності з іншими. Зважаючи на це, вихователь досягає подвійної мети – сприяє розвитку мотивів згуртованості в дитячій групі й водночас створює умови для реалізації індивідуальності та самобутності кожної особистості, забезпечуючи таким чином в освітньому процесі ЗДО гармонійне поєднання та протікання процесів соціалізації та індивідуалізації дитини у взаємодії з групою.

Висновки. Отже, діти потребують допомоги в розвитку, інтеграції в суспільство, тобто допомоги в соціалізації. Особистісно орієнтований освітньо-виховний процес сучасних ЗДО, побудований з урахуванням особливостей соціальної ситуації розвитку особистості, сприяє педагогічному впливу на об'єктивні обставини життя дітей, на середовище їх життєдіяльності в цілому, а також на суб'єктивну основу дитячої особистості.

Викладені теоретичні позиції є спробою узагальнення науково-методичних напрацювань у галузі педагогічної і соціально-педагогічної діяльності вихователя ЗДО, однак вони не розкривають повною мірою всіх аспектів означеної проблеми. Сучасна соціокультурна ситуація висуває до педагогічної науки потребу перегляду звичних настанов у соціалізації підростаючої особистості, зокрема цілей у соціалізації особистості в період дошкільного дитинства, а також завдань педагогічного впливу. Потребують подальшого дослідження напрями, методи, методики, технології соціально-педагогічної діяльності, що реалізуються у ЗДО, а також підготовка майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до соціально-педагогічної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Діти і соціум: особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку : монографія / за наук. ред. А. М. Богущ ; за заг. ред. Н. В. Гавриш. – Луганськ : Альма-матер, 2006. – 386 с.
2. Караман О. І. Соціально-педагогічні умови захисту дитинства в діяльності загальноосвітньої школи : автореф. дис. на здобуття наук ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 / О. І. Караман. – Луганськ, 2002. – 20 с.
3. Лавриченко Н. М. Педагогіка соціалізації: європейські абрисы / Н. М. Лавриченко. – К., 2000. – 444 с.
4. Ковшар О. В. Теоретико-методичні засади організації передшкільної освіти : монографія / О. В. Ковшар. – Кривий Ріг : вид. Козлов А.Р., 2015. – 244 с.
5. Савченко О. Я. Якісна освіта з дитинства – запорука успішного розвитку суспільства / О. Я. Савченко // Стандарти дошкільної освіти: дискурс науки і практики : матер. всеукр. наук. конф. – К., 2014. – С. 3–6.
6. Савчук О. Гра – стратегія: формуємо соціальний досвід дошкільнят / О. Савчук // Дошкільне виховання. – 2016. – № 12. – С. 20–22.
7. Фельдштейн Д. И. Социальное развитие в пространстве-времени Детства / Д. И. Фельдштейн. – М., 1997.

Дата надходження до редакції: 16.09.2018 р.